



УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“  
Факултет за медицински науки

СТРУЧНО-НАУЧНА  
КОНФЕРЕНЦИЈА

# СОЦИЈАЛНИ ДЕТЕРМИНАНТИ И ЗДРАВЈЕТО НА НАСЕЛЕНИЕТО

## Зборник на трудови

Штип, 27.10.2018

Зборник на трудови, Регионална стручно-научна конференција, Факултет за медицински науки; Vol 2, No 1, Октомври 2018 година

Поддржано од:

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“  
Факултет за медицински науки



## ОРГАНИЗАЦИЈА НА КОНФЕРЕНЦИЈАТА

### Организациски одбор

Претседател: Проф д-р Елизабета Зисовска

#### Членови

Доц д-р Александар Цветковски

Доц д-р Викторија Максимова

Доц д-р Данче Василева

Доц д-р Даринка Ѓорѓиева Ацкова

Доц д-р Елена Дракалска

Доц д-р Катарина Смилков

Доц д-р Катерина Златановска

Доц д-р Кирил Папакоча

Доц д-р Марија Дарковска

Доц д-р Мире Спасов

Доц д-р Наташа Лонгурова

Доц д-р Сања Наскова

Доц д-р Тоше Крстев

Ас д-р Марија Димитровска Иванова

Д-р Мирела Нацева

Д-р Вишна Гацова

Д-р Катерина Џатева

Д-р Дритан Даути

Д-р Симон Бешлиев

Гоце Калцев

#### Научен одбор - членови

Проф д-р Рубин Гулабовски

Проф д-р Милка Здравковска

Проф д-р Ивона Ковачевска

Проф д-р Емилија Јаневиќ

Проф д-р Цена Димова

Проф д-р Билјана Ѓорѓевска

Проф д-р Дарко Бошнаковски

Проф д-р Ленче Милошеска

Проф д-р Ѓорѓи Шуманов

Проф д-р Ана Миноска

Проф д-р Глигор Димитров

Проф д-р Бистра Ангеловска

Проф д-р Зденка Стојановска

Проф д-р Татјана Рушковска

Проф д-р Васо Талески

Проф д-р Невенка Величкова

Проф д-р Ленче Николовска

Проф д-р Гордана Панова

Проф д-р Андреа Арсовски

#### Почесен гостин:

Проф д-р Блажо Боев, Ректор на Универзитетот „Гоце Делчев“ -Штип

Зборник на трудови, Регионална стручно-научна конференција,  
Факултет за медицински науки: *Социјалните детерминанти и  
здравјето на населението*. Vol 2, No 1, Октомври 2018 година

**Конференцијата е поддржана од Универзитетот „Гоце Делчев“ во рамки на  
Проектот „Влијанието на социјалните детерминанти врз перинаталното  
здравје“**

	<b>27.10.2018 година (сабота)</b>
09:30 – 10:00	Регистрација на учесниците
10:00 – 10:15	Поздравен говор од Ректорот на УГД <i>Проф д-р Блажо Боев</i>
10:15 - 10:30	Поздравен говор од Деканот на ФМН <i>Проф д-р Рубин Гулабоски</i>
10:30 - 11:00	Влијание на социјалните детерминанти врз перинаталното здравје-национален приоритет <i>Проф д-р Елизабета Зисовска</i>
11:00 – 11:15	Морталитетот од кардиоваскуларните заболувања кај нас и во светот <i>Проф д-р Милка Здравковска</i>
11:15 - 11:30	Quality of Maternal and Neonatal care in Albania <i>Prof d-r Eduard Tushe, external WHO consultant</i>
11:30 – 11:45	Безбедноста во сообраќајот и политиката на јавното здравје: можеме ли повеќе и подобро <i>Проф д-р Ристе Темјановски</i>
11:45 – 12:00	Фармацевтска грижа за болни од астма <i>Проф д-р Бистра Ангеловска</i>
12:00 - 12:15	Личноста на сопругите на зависниците од алкохол <i>Прим д-р Павлина Васкова</i>
12:15 – 12:30	Социјалните детерминанти на инфективните заболувања и нивното влијание врз здравјето на населението во целина <i>Проф д-р Снежана Стојковска</i>
12:30 – 13:30	<i>Постер сесија</i>
13:30 – 13:45	Социјални детерминанти кај болните од туберкулоза <i>Проф д-р Билјана Илиевска Попоска</i>
13:45 – 14:00	Dijagnostika i terapija SGA: dali se u fetalnom I ranom neonatalnom period odreduje nasa ukupna životna sudbina? <i>Проф д-р Саша Живиќ, ФМН Ниш</i>
14:00 – 14:15	Состојба на залеаните први трајни молари кај 12-годишни деца во Гостивар и Прилеп <i>Проф д-р Златко Георгиев</i>
14:15 - 14:30	Морални и биоетички прашања на Одделенијата за критично болни пациенти <i>Проф д-р Аспазија Софијанова, Ана Frinzhand</i>
14:30 – 14:45	Корелација на социјалниот статус на пациентите со бенигна простатична терапија врз тежината на изразеност на симптомите на болеста <i>Ас м-р Маја Софрониевска Главинев</i>
14:45 – 15:00	Социјални детерминанти и акутен гастроентеритис во детската возраст <i>Ас д-р Марија Димитровска Иванова</i>
15:00 – 15:15	Најчести дерматолошки заболувања кај лица во ниски социоекономски услови со посебен осврт на паразитарни и бактериски инфекции <i>Д-р Мирела Василева</i>

## ФАРМАЦЕВТСКА ГРИЖА ЗА БОЛНИ ОД АСТМА

Бистра Ангеловска<sup>1</sup>, Елена Дракалска<sup>1</sup>, Александра Миладиновска<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Универзитет „Гоце Делчев“, Штип

### Апстракт

Астмата е хронично заболување, кое се карактеризира со зголемена чувствителност на бронхиите кон т.н алергени кои предизвикуваат намалување на спроводливоста на кислород низ нив, запушување на дишните патишта, што придонесува до потешкотии во дишењето. Современите сознанија за патофизиологијата на астмата и достапноста на ефективна терапија, значи дека астмата може добро да се контролира со пропишана оптимална терапија и соодветна употреба на лековите од страна на пациентот.

Спроведувањето на концептот на фармацевтски грижи преку добро формулиран и имплементиран план од страна на фармацевтот допринесува за подобра контрола на астмата и им помага на пациентите да имаат исполнет, активен и продуктивен живот.

Во овој труд правиме преглед и обработка на препораките на СЗО, PGEU и FIP за спроведување на фармацевтски грижи за болните од астма, ефектите од спроведената фармацевтска грижа во некои од развиените земји, улогата на фармацевтот при изготвувањето и спроведувањето на планот за фармацевтски грижи, можноста за спроведување на концептот на фармацевтски грижи во Република Македонија и предлагаме можен план за спроведување на фармацевтски грижи за болните од астма.

При изработката на трудот користевме објавени материјали, од СЗО, PGEU и FIP, истражувања од различни држави за ефектите од спроведените планови за фармацевтски грижи, регулативата во Република Македонија и други релевантни материјали.

Фармацевтот како дел од здравствениот систем, треба активно да учествува во фармаколошкото контролирање на астмата со едукација на пациентите за лековите, начинот на употреба и значењето на адхеренција кон терапијата преку спроведувањето на концептот Фармацевтски грижи, поткрепен и со соодветна законска регулатива.

**Клучни зборови:** фармацевт, контрола, пациенти, едукација

## PHARMACEUTICAL CARE OF ASTHMA PATIENTS

Bistra Angelovska<sup>1</sup>, Elena Drakalska<sup>1</sup>, Aleksandra Miladinovska<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Goce Delcev University, Stip, Macedonia

### Abstract

Asthma is a chronic disorder, characterized with hypersensitivity of the bronchi to so called allergens which cause reduction in oxygen conduction through them, clogging the airways and cause difficulty in breathing.

Modern knowledge about the pathophysiology of asthma and the availability of effective therapy means that asthma can be well controlled with prescribed optimal therapy and appropriate use of drugs by the patient.

The implementation of the concept of pharmaceutical care through a well formulated and implemented plan by the pharmacist contributes to better control of asthma and helps patients live a full, active and productive life.

In this paper we reviewed the WHO, PGEU and FIP recommendations for the implementation of pharmaceutical care for patients with asthma, the effects of the completed pharmaceutical care in some of the developed countries, the role of the pharmacist in the preparation and implementation of the plan, the possibility to implement the concept of pharmaceutical care in the country and suggest a possible plan for the implementation of pharmaceutical care for patients with asthma.

In this paper we used published materials from WHO, PGEU and FIP, research from different countries on the effects of the implemented plans for pharmaceutical care legislation in the country and other relevant materials.

The pharmacist, as a part of the health care system, should actively participate in the pharmacological control of asthma by educating patients about their drugs, the method of administration and the importance of the adherence to the therapy through the implementation of the concept of pharmaceutical care, supported with the appropriate legislation.

**Key words:** pharmacist, control, education, patients

## **ФАРМАЦЕВТСКА ГРИЖА ЗА БОЛНИ ОД АСТМА**

**Бистра Ангеловска<sup>1</sup>, Елена Дракалска<sup>1</sup>, Александра Миладиновска<sup>1</sup>**

**<sup>1</sup> Универзитет „Гоце Делчев“, Штип**

### **Вовед**

Астмата е хронична инфламаторна болест на дишните патишта. Луѓето подложни на добивање астма развиваат симптоми поврзани со инфламацијата. Симптомите обично вклучуваат варијабилан степен на опструкција на дишните патишта, која се повлекува спонтано или под терапија [1]. Воспалението ја зголемува осетливоста на дишните патишта на многу иританси [2].

Кумулативната преваленција на астмата во популацијата е 2-6%, но преваленцијата може да се разликува од земја до земја и до 15 пати (33% во Нов Зеланд) [5]. Според неколку студии, преваленцијата е во пораст, особено меѓу младите. Астмата особно зафаќа две групи од популацијата: малите деца и лицата над 40 години [3]. Годишно околу 20-30 од милион индивидуи умираат поради астма. Само 10% од нив се на возраст под 40 години [6].

Концепцијата Фармацевтски грижи е насочена кон здравствените проблеми на пациентите, со акцент на оние кои страдаат од хронични заболувања. Основна цел на фармацевтските грижи е правилното и точно следење на здравствените потреби на пациентите со цел да се постигне сигурна, ефективна и хумана терапија [4].

Развојот на план за фармацевтски грижи за хроничните болни и ранливите групи на пациенти е голем исчекор кон подобрување на резултатите од терапијата и промовирање на здравиот начин на живеење, што директно влијае на намалување на трошоците за лекување и подобрување на квалитетот на животот на овие болни [4].

Планот за фармацевтска грижа вклучува системска проценка на здравствените проблеми и потреби на пациентите, утврдување на целите, вршење на интервенции и евалуација на резултатите [4], [7], [8]. Фармацевтите треба да ги оценат своите пациенти и да ги идентификуваат специфичните области на кои мора да се фокусираат.

Во овој труд направивме преглед и обработка на препораките на C3O, PGEU и FIP за спроведување на фармацевтски грижи за болните од астма, прегледавме студии за ефектите од спроведената фармацевтска грижа за болните од астма во некои од

развиените земји [11], [12], нотирајќи ја улогата на фармацевтот при изготвувањето и спроведувањето на планот за фармацевтски грижи, ја проучивме можноста за спроведување на концептот на фармацевтски грижи во Република Македонија и изготвивме предлог план за спроведување на фармацевтски грижи за болните од астма [7], [8], [9].

За остварување на поставените цели користевме објавени материјали, брошури и препораки од СЗО, PGEU и FIP [3], истражувања од различни држави (Австралија, Германија, Бугарија, Белгија, Велика Британија, Шкотска) [9], за ефектите од спроведените планови за фармацевтски грижи, регулативата во Република Македонија [13], [15] и докторската дисертација на тема „Теоретски и практични аспекти на концепцијата Фармацевтски грижи при некои специфични групи на пациенти“ од проф.д-р Валентина Петкова одбранета во 2015 година во Софија [14].

СЗО развива протокол во рамките на четирите елементи на Добрата Фармацевтска Пракса, промовирана од FIP кој вклучува аспекти за грижа за пациенти болни од астма [7].

PGEU развива ефективен план за контрола на астмата кој треба да осигура дека на пациентот му се дадени инструкции за начинот на употребата на лековите, количината, дозата и фреквенцијата, можните несакани дејства и интеракции, евалуација на одговорот на терапијата и превземањето соодветни мерки и ја потенцира важноста од поставување правна рамка за обезбедување на овие фармацевтски услуги [3];

Истражувања направени во Австралија, Германија, Бугарија, Белгија, Велика Британија и Шкотска за ефектите од спроведените планови за фармацевтска грижа за пациенти со астма покажуваат дека по спроведувањето на плановите значително се намалува ризикот за компликации, употребата на бронходилататори со брзо дејство и значително се намалиле посетите до итна помош и лекари [10], [14].

Фармацевтите се најдостапните здравствени работници, постојано се во контакт со пациентите заболени од астма, што им дава одлична позиција да распознаат кои пациенти не се под грижа на лекар или кај кои пациенти астмата е слабо контролирана од различни причини [6].

Во Република Македонија постојат правни рамки за спроведување на фармацевтските грижи како неразвоен дел од Добрата фармацевтска пракса [15].

Сепак, нередовното ажурирање на овие документи во согласност со новите препораки на СЗО, PGEU, и законодавствата на развиените држави ја лимитира имплементацијата на најновите сознанија [3],[15].

Планот за фармацевтска грижа вклучува системска проценка на здравствените проблеми и потреби на пациентите, утврдување на целите, вршење на интервенции и евалуација на резултатите. Фармацевтите треба да ги оценат своите пациенти и да ги идентификуваат специфичните области на кои мора да се фокусираат [11], [12].

## **Заклучок**

Спроведувањето на концептот на фармацевтски грижи преку добро формулиран и имплементиран план од страна на фармацевтот допринесува за подобра контрола на астмата и им помага на пациентите да имаат исполнет, активен и продуктивен живот.

## Користена литература

1. Armour C., Anticevich S.B., Brilliant M., Burton D., Emmerton L., Krass I., Saini B., Smith L., Steward K. (2007). Pharmacy Asthma Care Program (PACP) improves outcomes for patients in the community. *Thorax*;62:496-502.
2. Diffy D.L. Martin N.G., Battistutta D., Hopper J.L., Mathews J.D. (1990). Genetics of asthma and hay fever in Australian twins. *Am Rev Respir Dis*; 142>1351-1358.
3. Expert Panel Opinion on the Definition of Primary Care – PGUE Response
4. Hepler CD, Strand LM. Opportunities and responsibilities in pharmaceutical care (2017). *Am J Hosp Pharm* 47: 533-43
5. Moffatt M.F., Gut I.G. Demenais F., Strachan D.P., Bouzigon E., Healt S. (2010). A large-scale, consortium-based genomewide association study of asthma. *N Engl J Med*; 363:1211-1221.
6. Olin J.T., Wechsler M.E. (2014). Asthma: pathogenesis and novel drugs for treatment. *British Medical Journal* 349:g5517.
7. Pharmacy-based asthma services, Protocol and Guidelines, World Health Organization, 1998
8. Pharmaceutical care of asthma patients, Module 2 Asthma: Beyond the 5 steps. NHS Education for Scotland
9. Pharmaceutical Services Negotiating Committee. New Medicines Service (NMS). 2014. PSNC, London. <http://psnc.org.uk/services-commissioning/advanced-services/nms/>
10. Saevels J. Asthma service in Belgian pharmacies. Presentation delivered on 12<sup>th</sup> May 2014 at the PGEU Professional Issues Working Group, Brussels, Belgium.
11. Schulz M., Verheyen F., Mühlhing S., Müller J.M., Mühlbauer K., Schneickert E.K., Petermann F., Bergmann K.C. (2001). Pharmaceutical Care Services for Asthma Patients: A Controlled intervention study. *Journal of Clinical Pharmacology*;41:668-676.
12. The role of the pharmacist in improving asthma care. NIH Publication No.95-3280, July 1995
13. Ангеловска Б., Дракалска Е., Цветковски А., (2015) Аптека и аптекарско работење, УГД, Штип
14. Петкова В.Б. (2015). Теоретични и приложни аспекти на концепцијата „фармацевтични грижи“ при някои специфични групи пациенти. – Докторска дисертација. Медицински Универзитет – Софија, Фармацевтичен факултет.
15. Упатства за практикување медицина базирана на докази. Министерство за Здравство на Република Македонија



# Содржина

## Дел 1: Зборник на трудови

<b>Социјално економскиот статус и перинаталниот исход. Влијание на социјалните детерминанти врз перинаталното здравје</b> <i>Зисовска Елизабета, Гоце Калцев, Дритан Даути, Симон Бешлиев, Вишна Гацова, Катерина Цатева</i>	<b>5</b>
<b>Морталитетот од Кардиовакуларните заболувања кај нас и во светот</b> <i>Здравковска Милка</i>	<b>18</b>
<b>Фармацевтска грижа за болни од астма</b> <i>Ангеловска Бистра, Дракалска Елена, Миладиновска Александра</i>	<b>22</b>
<b>Морални и биоетички прашања во оддели каде лежат критично болни пациенти</b> <i>Софијанова Аспазија, Фрицханд Ана</i>	<b>26</b>
<b>Корелација на социјалниот статус на пациенти со бенигна простатична хиперплазија врз тежината на изразеност на симптомите на болеста</b> <i>Софрониевска Главинов М, Јовевска С</i>	<b>36</b>
<b>Придонесот на здравствената економија врз здравјето на популацијата</b> <i>Круме Николоски</i>	<b>43</b>
<b>Социјални детерминанти и акутен гастроентеритис во детската возраст</b> <i>Димитровска - Иванова Марија, Зисовска Елизабета</i>	<b>49</b>
<b>Најчести дерматолошки заболувања кај лица во ниски социоекономски услови со посебен осврт на паразитарни и бактериски инфекции</b> <i>Василева М. Василева С. Василев Б. Василев С.</i>	<b>57</b>
<b>Социо економските фактори и дијабетот во бременост</b> <i>Балџиева Сања, Трајковска Радојка, Јовевска Светлана, Балџиева Аница</i>	<b>61</b>
<b>Структурни компетенции - Поим, извори и ефекти од социо-економска нееднаквост</b> <i>Димова Цена</i>	<b>64</b>
<b>Бенефитите од Традиционалната Кинеска Медицина врз целокупното човеково здравје</b> <i>Зху Јухе, Арсовска Благица, Козовска Кристина</i>	<b>74</b>
<b>Употреба на анализа на конечни елементи во стоматолошка протетика</b> <i>Иванова Светлана, Димова Цена, Златановска Катерина, Апостолоски Павле, Митевски Кирил</i>	<b>79</b>
<b>Влијанието на социоекономскиот статус врз исходот кај пациентите со мозочни метастази</b> <i>Караколевска Илова Марија, Симеоновска Јовева Елена, Личкова Елена</i>	<b>86</b>

<b>Влијание на социјално економскиот статус на родителите на денталното здравје и КЕП индексот кај децата</b>	<b>90</b>
<i>Лонгурова Наташа, Ковачевска Ивона, Златановска Катерина</i>	
<b>Влијанието на социо-економските фактори врз појавата и прогресијата на пародоналната болест</b>	<b>94</b>
<i>Петровски Михајло, Терзиева-Петровска Оливера, Миновска Ана, Папакоча Киро, Ковачевска Ивона</i>	
<b>Пушење цигари - ризик фактор за Коронарна Артериска Болест, пред и после коронарно стентирање (Приказ на случај)</b>	<b>97</b>
<i>Радојка Трајковска, Сашко Николов, Сања Балџиева, Светлана Јовевска, Аница Балџиева</i>	
<b>Корелација помеѓу возраста на родилката при прва гравидност со телесната тежина на новороденчето</b>	<b>101</b>
<i>Стојановски. А, Бурева. А, Стојанов. В</i>	
<b>The impact of social determinants on growth and health in preschool children</b>	<b>110</b>
<i>Калцев Гоце, Зисовска Елизабета</i>	
<b>The relationship between mother's lifestyle during pregnancy with the low birth weight</b>	<b>116</b>
<i>Калцев Гоце, Зисовска Елизабета</i>	

## **Дел 2 : Зборник на Апстракти**

<b>Безбедноста во сообраќајот и политиката на јавното здравје: можеме ли повеќе и подобро ?</b>	<b>124</b>
<i>Темјановски Ристе, Арсова Моника</i>	
<b>Социјални аспекти на инфективните заболувања и нивното влијание на здравјето на населението во целина</b>	<b>126</b>
<i>Снежана Стојковска</i>	
<b>Dijagnostika i terapija sga: da li se u fetalnom i ranom neonatalnom periodu određuje naša ukupna životna sudbina?</b>	<b>127</b>
<i>Živić Saša</i>	
<b>Состојба на залеаните први трајни молари кај 12- годишни деца во Гостивар и Прилеп</b>	<b>128</b>
<i>Георгиев З, Ковачевска И</i>	
<b>PM10 и PM2.5 во воздухот причина за заболувања на респираторниот тракт</b>	<b>130</b>
<i>Алчевски Кристијан, Дејаноска Маја, Ефремова Леа, Тонева Николова Александра, Тонева Верица</i>	
<b>Treatment of hypertension as most common diagnosis in emergency department – Delchevo.</b>	<b>132</b>
<i>Drakalska Elena, Gligorovska Ana, Angelovska Bistra</i>	

<b>The influence of socio-economic factors on the presence of acute gastroenteritis in children with Roma and non-Roma origin</b> <i>Николова Ирена, Димитровска Иванова Марија</i>	<b>133</b>
<b>Quality of Maternal and Neonatal Care in Albania</b> <i>Eduard Tushe</i>	<b>134</b>
<b>Stress, smoking and thyrotoxicosis</b> <i>Valentina Velkoska Nakova</i>	<b>135</b>
<b>Importance of social determinants for successful vaccination in R. Macedonia.</b> <i>Тодоров Страхил, Ѓоргиева Ацкова Даринка</i>	<b>136</b>